



LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum

Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2021

MAGISTER I ÖVERSÄTTNING

DEL 2: ANALYS

Plattyska till plattsvenska?

Om översättning av tysk dialekt i romanen *Machandel* av

Regina Scheer till svenska

Författare:

Fredrica Särduist

Handledare:

Henrik Henriksson (tyska)

Henrik Rahm (svenska)

Sammandrag

I denna magisteruppsats undersöks hur dialekten i romanen *Machandel* av Regina Scheer kan översättas till svenska på ett källtexttroget sätt. Inom ramen för magisterarbetet har utdrag ur romanen översatts, och i uppsatsen analyseras denna översättning. Dialektens centrala roll i verket presenteras i en källtextanalys, följd av ett resonerande kapitel om utgångspunkterna för översättningen. Riktlinjer, operationella normer, ställs upp för hur dialektinslagen ska kunna överföras till svenska och samtidigt ligga nära källtexten. I översättningsanalysen diskuteras de strategier som används för att översätta dialektinslagen. Extra uppmärksamhet fästs vid hur de operationella normerna samverkar eller hamnar i konflikt med varandra i de konkreta översättningslösningarna. Analysen visar att det i normkonflikter inte alltid är möjligt att uppfylla alla operationella normer, vilket kan ge intrycket av att översättningen inte är fullt källtexttrogen. Samtidigt är det ofta möjligt att förena många operationella normer genom kreativa lösningar. Speciellt en översättningsstrategi som utnyttjar likheter mellan mål- och källspråk har visat sig särskilt användbar.

Nyckelord: översättning, tyska, plattyska, schlesiska, svenska, dialekt, dialektmarkörer, normer, operationella normer, adekvans, *Machandel*, Regina Scheer

Svensk titel: Plattyska till plattsvenska? Om översättning av tysk dialekt i romanen *Machandel* av Regina Scheer till svenska

Engelsk titel: German Platt to Swedish Platt? Translation of German dialect in the novel *Machandel* by Regina Scheer into Swedish

Innehåll

Sammandrag.....	2
Innehåll.....	3
1 Inledning.....	4
2 Källtextanalys.....	6
2.1 Stilanalys.....	6
2.1.1 Berättande stil.....	6
2.1.2 Romantisk stil.....	9
2.1.3 Realistisk stil.....	12
2.1.4 Sammanfattning.....	14
2.2 Dialektens funktion.....	14
2.2.1 Personkaraktisering.....	14
2.2.2 Kontrast.....	16
2.2.3 Språkbarriär.....	17
2.2.4 Realism.....	17
2.2.5 Sammanfattning.....	18
3 Överväganden inför översättningen.....	19
3.1 Initiala överväganden.....	19
3.2 Dialektöversättning.....	20
3.3 Operationella normer vid översättningen av dialektinslag i <i>Machandel</i>	23
4 Översättningsanalys.....	28
4.1 Kodifierade markörer.....	28
4.2 Icke-kodifierade markörer.....	30
4.3 Citatlån.....	33
4.4 Neutralisering.....	34
4.5 Utelämning.....	35
5 Avslutande diskussion.....	36
Litteraturförteckning.....	38

1 Inledning

Denna uppsats utgör andra delen av ett magisterarbete på Lunds universitets översättarutbildning. Den första delen består av en opublicerad översättning av utdrag ur Regina Scheers debutroman *Machandel*. I uppsatsen analyseras översättningen med speciellt fokus på överföringen av dialektinslag till svenska. Syftet med analysen är att undersöka hur plattyska och schlesiska dialektinslag i romanen *Machandel* av Regina Scheer kan överföras till svenska på ett adekvansinriktat sätt. Detta gör jag genom att kvalitativt undersöka hur olika typer av översättningsstrategier (citatlån, icke-kodifierade markörer, kodifierade markörer, neutralisering, utelämnning) tillämpas i måltexten. Jag ställer upp operationella normer som riktlinjer för hur adekvans kan uppnås i dialektöversättningen och undersöker hur dessa samverkar och hamnar i konflikt med varandra i översättningslösningarna.

Machandel utkom första gången 2014 på Albrecht Knaus Verlag, på året 25 år sedan Berlinmurens fall. Samma år belönades den med Mara Cassens-priset (Scheer 2017:2). Romanen innehåller dialektpassager på framförallt plattyska, som talas i norra Tyskland, men även enstaka repliker på bland annat schlesiska, en tysk dialekt som fram till efter andra världskriget talades i det område som idag är sydvästra Polen (jfr. Messow 1965:4).

Boken sammanfattar Tysklands turbulenta 1900-talshistoria, som i Tyskland också är varje enskild människas. Genom att gestalta historien utifrån en handfull romanfigurers liv är det möjligt för författaren att ta tillvara tankar och känslor som existerar i det tyska medvetandet idag. Samtidigt som romanen romantiserar en svunnen tid, en tid som många läsare har upplevt och känner samhörighet med, kritiserar den samhället förr och nu. Romanen har hyllats för att ge ett fascinerande perspektiv på den tyska historien, vara sannfärdig och samtidigt vacker och poetisk (Scheer 2017:2).

Källtexten består av två kapitel ur *Machandel*: kapitel 7, *Das Schweigen* 'Tystnaden', och kapitel 9, *Tanzende Mädchen* 'Dansande flickor'. En del av kapitel 7 har utelämnats, nämligen s. 108 rad 14 till och med s. 112 rad 14 i pocketversionen som utkom 2017 på Penguin Verlag. Utelämnningen har gjorts för att anpassa översättningens längd till ramarna

för uppgiften. Hädanefter hänvisar jag till källtexten med förkortningen KT och till måltexten (min opublicerade översättning av källtexten) med MT.

Uppsatsen inleds med en källtextanalys följt av en beskrivning av de överväganden som gjorts inför översättningen. Arbetets huvuddel utgörs av en översättningsanalys, där specifika översättningsproblem diskuteras utifrån de överväganden som ligger till grund för dialektöversättningen.

2 Källtextanalys

Källtextanalysen består av två delar. Först analyseras källtextens stil i avsnitt 2.1. Därefter analyseras dialektens funktioner i källtexten i avsnitt 2.2.

2.1 Stilanalys

Inför översättningen analyseras källtextens stil, som kan sammanfattas med stilpåståendena berättande, romantisk och realistisk. Stilanalysen utgår från Hellspong & Ledins textmodell (1997), men även annan litteratur används.

2.1.1 Berättande stil

Romanen har flera berättarröster, som också är figurer i romanen. Det tydliggörs vilken romanfigur som berättar genom att namnet på personen nämns före varje kapitelrubrik. De två kapitel som analyseras i denna uppsats berättas av den mest frekventa berättaren, Clara, som också kan sägas vara romanens huvudperson.

Berättarrösten är ständigt närvarande i texten. Ett tydligt tecken på detta är att pronomen i första person singular används flitigt: ordet *ich* 'jag' uppträder åtta gånger på de nio första meningarna i kapitel 9 (KT r. 560–596). Objekts- och possessivformer av pronomen i första person singular förekommer sex gånger på samma meningar (KT r. 560–596). Berättaren är alltså inte bara berättare, utan även en viktig referent i texten. Även pronomen i första person plural förekommer relativt ofta: ordet *wir* 'vi' uppträder sex gånger och objekts- och possessivformer åtta gånger på sju meningar på rad 808–849 i KT. Texten berättas alltså utifrån ett utpräglat personperspektiv, där berättaren själv, eller gruppen i vilken berättaren ingår, är utsiktspunkten.

Pronomen i första person singular och plural står inte sällan som agent till handlingsverb, såsom *gezeigt* 'visat' (KT r. 585), *begonnen* 'börjat' (KT r. 635), *rechtfertigen* 'rättfärdiga' (KT r. 661), *beschlossen* 'beslutade' (KT r. 702).

Berättarpersonen är alltså delaktig i att föra handlingen framåt. Ofta är de dynamiska verben från det sociala fältet, såsom *fragte* 'frågade' (KT r. 878), ett vanligt anföringsverb i dialogen. Men påfallande ofta har berättarpersonen dessutom den semantiska rollen

upplevare, vilket man kan se på exempelvis följande verb som den kombineras med: *hörte* 'hörde' (KT r. 563), *wunderte [...] mich* 'blev förvånad' (KT r. 618), *kannten* 'kände till' (KT r. 670), *wahrnahmen* 'uppfattade' (KT r. 734), *sahen* 'såg' (KT r. 750), *wurde schwindelig* 'blev yr' (KT r. 1063). Det är således ofta berättarens sinnesintryck och inre upplevelser som skildras. Detta gör att berättaren själv ständigt är närvarande.

Textens viktigaste referent är visserligen jag-berättaren, men det finns även många andra referenter. De två analyserade kapitlen uppvisar slående många egennamn. Några exempel är *Michael* (KT r. 9), *Caroline* (KT r. 13), *Pauline Töpelmann* (KT r. 862), *Marleneken* (KT r. 979), *Wilhelm Stüwe* (KT r. 1078) och *Professor Simon* (KT r. 564). Totalt är 31 personer namngivna, varav några inte är handlande figurer i romanen, som exempelvis *Rosa Luxemburg* (KT r. 160). Trots att några personer endast fungerar som historiska referenser och att några bipersoner endast förekommer i korta passager, visar det stora antalet namngivna personer att texten handlar om människor. De många mänskliga referenterna gör texten befolkad, för att använda en vanlig klarspråksterm. Genom att texten knyts till människor blir den enkel att relatera till, vilket är önskvärt i berättelser.

Texten domineras av temporal konnektivbindning, vilket tyder på en berättande framställningsform. Bara i första meningen på kapitel 7 förekommer fyra tidsuttryck: *[w]ährend* 'medan', *manchmal* 'ibland', *schon nach ein paar Tagen* 'redan efter några dagar', *nachts* 'om natten' (KT r. 5).

Visserligen studeras texten inte i sin helhet i denna uppsats, men tidsuttrycken låter ändå skönja en kronologisk disposition. Dispositionen är kronologisk, eftersom texten struktureras av tidsuttrycken. Kapitel 9 är till största delen kronologiskt berättat med utgångspunkt i händelseförloppet under Claras 27:e födelsedag och nästföljande dag. Emellanåt sprängs återblickar (*als ich Michael gerade kennengelernt hatte* 'när jag nyss lärt känna Michael' KT r. 628) och föregripanden (*als ich mit meinem Professor und einem Tonbandgerät wiederkam* 'när jag kom tillbaka med min professor och en bandspelare' KT r. 588) in i berättelsen. De anakronistiska inslagen skapar distans till berättelsen och framhäver berättaren som förmedlare. Även kapitel 7 domineras av temporal konnektivbindning, men här är den kronologiska dispositionen inte lika tydlig, eftersom tidsuttrycken till stor del är iterativa (*manchmal* 'ibland' KT r. 6, *an den Wochenenden* 'på

helgerna' KT r. 21). På rad 5–150 i KT förekommer ordet *manchmal* 'ibland' sju gånger. Inte sällan står ordet i fundamentet och fungerar som ett slags tema. Även i resten av kapitlet inleds meningarna ofta med tidsuttryck, såsom [*w*]enn 'när /helst/' (KT r. 170, 195, 211), [*d*]ann 'då' (KT r. 216), [*e*]inmal 'en gång' (KT r. 330, 389, 442), [*j*]etzt 'nu' (KT r. 427, 454) och [*a*]ls 'när' (KT r. 383, 450, 499). Tidsuttrycken fungerar alltså som utgångspunkt för berättelsen, vilket är typiskt för den berättande framställningsformen.

Verben i relationen står mestadels i preteritum, vilket enligt Lisa Holm är "ett berättelsetempus" (2013:10). Endast en textpassage är berättad i presens, och avviker på så vis från resten av det analyserade materialet. På raderna 260–328 i KT dyker läsaren nämligen in i romanfiguren Claras tankar om en folksaga, och texten blir snarare reflekterande än berättande. Textpassagen innehåller även retoriska frågor, vilket är ovanligt för texten i övrigt (*Vielleicht ist die Geschichte vom Machandelbaum gar kein ursprünglich niederdeutscher Text? 'Kanske är sagan om machandelträdet egentligen inte någon lågtysk text från början?'* KT r. 261). De retoriska frågorna bidrar till att upprätthålla berättarnärvaron även i denna passage som inte är typiskt berättande.

Texten har talspråkliga drag som förstärker den berättande stilen. Som komplement till den tidliga dispositionen har texten en associativ struktur, vilket Lagerholm beskriver som en talspråklig stilmarkör (2008:190). Den associativa strukturen är särskilt tydlig i kapitel 7, där textens mikroteman kan sammanfattas som "helger", "folksagan om machandelträdet", "konsumbussen" och "byns hemligheter". Visserligen kan alla dessa mikroteman kopplas till makrotemat "byn Machandel", men övergången mellan de olika mikroteman uppfattas som associationer, t.ex. övergången från arbetet med folksagan till beskrivningen av konsumbussen: *Einmal überhörte ich sogar die Sirene vom Konsumbus, weil ich mich gerade in alte Bücher über Heilkunde vertieft hatte [...]* (KT r. 330) 'En gång missade jag till och med sirenen från konsumbussen, eftersom jag just hade försjunkit i gamla böcker om läkekonst'. I exemplet låter adverbialen [*e*]inmal 'en gång' ana att berättaren associerar, och strax därpå introduceras konsumbussen som nytt tema.

En annan talspråksmarkör är de långa meningarna. Långa meningar behöver inte betyda att en text är talspråklig, tvärtom kan de tyda på skriftspråklighet, men i detta fall står de för ett starkt berättarflöde som kan illustreras med följande exempel:

Julia war ein bisschen herumgelaufen und kam aufgeregt zurück, sie hatte einen Vogel gehört, der sang wie Beethoven, wie in der Sinfonie, die wir zu Hause auf der Schallplatte hatten. (KT r. 742–746)

Julia hade gått omkring lite grand och kom tillbaka uppspelt, hon hade hört en fågel, den sjöng som Beethoven, som i symfonin som vi hade på skiva hemma. (MT r. 742–745)

I exemplet ovan sammanlänkas flera kortare huvudsatser och en bisats till en lång mening. De många huvudsatserna leder till att ”informationsbitar radas på varandra” (Lagerholm 2008:187), vilket enligt Lagerholm är kännetecknande för talspråk (2008:187). Sättet som huvudsatserna sammanlänkas på varierar; ofta radas satser på varandra med endast komma som skiljetecken. I källtexten är satsradning ett återkommande stilmedel som bidrar till paratax, längre grafiska meningar och i förlängningen en berättande stil. De många, korta satserna leder även till en relativt verbal stil som uppfattas som ledig.

Källtextens muntlighet visar sig inte minst genom de många dialektmarkörerna, som uppträder främst i repliker. Sammanlagt innehåller källtexten 27 repliker på dialekt. Dialektreplikerna drar till sig läsarens uppmärksamhet och förstärker textens muntliga stildrag. Ofta föregås dialektreplikerna och dialektord dessutom av en metaspråklig kommentar: [...] *dann seufzte sie nur und sagte in ihrer schlesischen Mundart: »Nischte asunste is schwar wies Labn.»* (KT r. 446) ’sedan suckade hon bara och sa på sin schlesiska dialekt: ”Intet a so schvår som a läva”’ (MT r. 446). Även det regionala ordet *schnackten* ’snackade’ (KT r. 375) kommenteras med orden *wie sie es hier nannten* ’som man brukade säga här’ (KT r. 376). På så vis framhävs dialektens betydelse för romanen. Dessutom visar de metaspråkliga kommentarerna på en distans mellan den standardspråkliga berättarpersonen och de dialekttalande bipersonerna. Det är inte berättaren som kommer till tals genom dialekten, utan andra personer i berättelsen.

2.1.2 Romantisk stil

Romanen utspelar sig främst i den fiktiva byn Machandel ute på den mecklenburgska landsbygden i norra Tyskland. Huvudpersonen Clara, som är uppvuxen i Östberlin,

anländer till Machandel i slutet av 1980-talet. Medan Berlin präglas av politisk förföljelse och svikna förhoppningar utmålas Machandel som en idyll. Det visar sig dock att även Machandel ruvar på mörka hemligheter, och ljuvligheten på ytan får snart en mörk underton.

Det ljuvliga och det fruktansvärda är romantiska teman som genomsyrar texten. Ljuvligheten framkommer i målande miljöbeskrivningar som exempelvis följande:

Es war kurz vor der Ernte, die Getreidefelder lagen
prall und sonnensatt zwischen den Hügeln, schon
verblühender Roter Mohn und Kornblumen an den
Rändern rahmten sie ein. (KT r. 706–710)

Det var precis före skördesäsongen, sädesfälten
böljade yppiga och solmättade över kullarna, de
inramades längs kanterna av blåklint och redan
vissnande röd vallmo. (MT r. 705–709)

Sädesfälten, kullarna och blommorna skapar en harmonisk bild – orden *rahmten sie ein* 'ramade in dem' antyder en metafor där sakledet utgörs av landskapet och bildledet av en tavla. Att blommorna nämns vid namn gör beskrivningen detaljrik och målande. Uttrycket *prall und sonnensatt* 'yppiga och solmättade' upplevs som närmast lyriskt. Det är en mycket romantisk beskrivning av landskapet som ges i de panoramiska passagera.

Romanen framhäver även det enkla livet i byn. Denna romantiska attityd gentemot byn och deras invånare visar sig i den detaljrikedom med vilken deras vardag beskrivs. Substantiv som beskriver den idylliska vardagen på landet är exempelvis *Nachmittagskaffee* 'eftermiddagskaffe' (KT r. 37), *Sonntagsschuhe* 'söndagsskor' (KT r. 50), *Korbstühle* 'korgstolar' (KT r. 81), *Kittelschürzen* 'klänningsförkläden' (KT r. 361), *Bonbons* 'karameller' (KT r. 422), *Kartoffelpuffern* 'raggmunkar' (KT r. 473) och *Stachelbeermarmelade* 'krusbärsmarmelad' (KT r. 616). Dessa substantiv är i sig inte romantiska eller idylliska, men de används i källtexten för att rikta läsarens blick mot vardagsdetaljer som väcker läsarens sympati. I texten nämns alltså detaljer som bidrar till att läsaren kommer nära byn och dess invånare; byn skildras i ett närperspektiv. Den ingående beskrivningen gör att att bylivet tillskrivs betydelse i romanen.

Flera av de nämnda substantiven är relativt specifika: t.ex. *Korbstühle* 'korgstolar' (KT r. 80) är specifikare än enbart "stolar". De specifika orden hjälper till att måla upp en bild av byn. Ord som *Kartoffelpuffern* 'raggmunkar' (KT r. 473) och *Stachelbeermarmelade* 'krusbärsmarmelad' (KT r. 616) får läsaren att associera till specifika smaker och dofter, kanske även till barndomsminnen. De målande detaljerna får byn att framstå i ett idylliskt sken.

Byns mörka sida visas på ett romantiskt vis i uttryck som *das Ächzen der alten Balken* 'de gamla bjälkarnas kvidande' (KT r. 12), där bjälkarna besjålas. Berättelsens mörka sida framkommer dock tydligast i folksagan om enen, i översättningen kallad "machandelträdet", som huvudpersonen Clara skriver sin avhandling om. Det blotta faktum att en folksaga utgör ett viktigt tema i romanen pekar på att det finns ett romantiskt drag. Sagan är mycket brutal och handlar om hur en pojke mördas och äts upp av sin familj. Pojkens syster samlar ihop hans ben och lägger dem under en en, där pojken förvandlas till en fågel som flyger till skogs. Folksagan fungerar som en allegori, som romanhändelserna ständigt återknyter till. Den visar både det drömlika och det mardrömslika som kännetecknar romantisk litteratur.

Över lag är mycket lyrik inbäddad i texten. Flera dikter och sånger kan kopplas till den nämnda folksagan, men även annan lyrik återges. Lyriken är visserligen tydligt avgränsad med hjälp av kursiv stil, men ger ändå hela texten ett poetiskt skimmer. Flera av verserna är skrivna på dialekt och framstår således som gamla. Bland annat sagan om machandelträdet berättas till stor del på dialekt.

I tysk litteratur har dialektmarkörer ofta använts för att idealisera folket, något som nådde sin kulmen under nazistregimen (Brembs 2004:46). Mot bakgrund av detta kan noteras hur det drömlika vävs samman med det mardrömslika i romanen, och hur den idylliska byn visar sig gömma mörka hemligheter. Dialekten i romanen bidrar visserligen på ytan till att beskriva den romantiska bymiljön, men det som sägs på dialekten rör snarare fruktansvärda än ljuvliga teman.

2.1.3 Realistisk stil

De romantiska stildragen kontrasterar mot och samverkar med de realistiska stildragen. Den ingående beskrivningen av livet i byn med ord som *Kittelschürzen* 'klänningsförkläden' (KT r. 361), kan nämligen inte bara tolkas som romantisk, utan – paradoxalt nog – även realistisk.

Texten innehåller många konkreta substantiv, av vilka några redan har nämnts i föregående avsnitt. De konkreta substantiven gör beskrivningarna jordnära och realistiska. Konkreta substantiv som snarare drar åt realism än åt romantik är exempelvis *Bierflaschen* 'öflaskor' (KT r. 768), *Fernsehantenne* 'TV-antenn' (KT r. 788) och *Rollstuhl* 'rullstol' (KT r. 866). Andra ord som konkretiserar texten är de många egennamnen på personer och platser. Utöver de 31 namngivna personerna förekommer det även cirka trettio platsnamn, såsom *Tabacksberg* (KT r. 48), *Teterow* (KT r. 106), *Hessen* (KT r. 266) och *Mulackstraße* (KT r. 637). Även de många tidsuttrycken bidrar till att nåla fast berättelsen i tid och rum, och på så vis göra den mer konkret och realistisk.

Texten är relativt specifik för att vara en skönlitterär text. Utöver de många egennamnen och tidsangivelserna återfinns dessutom många räkneord som specificerar främst ålder (t.ex. *siebenundachtzig* 'åttiosju' KT r. 1145) eller tid (*drei Monate* 'tre månader' KT r. 637). Även fackord, som namn på träd och fåglar, gör texten specifik: exempelvis *Wacholder* 'en' (KT r. 325), *Eiben* 'idegranar' (KT r. 809), *Uhu* 'uv' (KT r. 290) och *Ortolan* 'ortolan' (KT r. 752). Enligt Melin & Lange är "dragningen åt det fackmannamässigt exakta" ett tecken på realistisk stil (1995:139).

Något som bryter av mot den i övrigt romantiska beskrivningen av livet på landet är beskrivningarna av livet i DDR. Samhället beskrivs i dystra ordalag, som *Stillstand und Zerfall überall* 'stagnation och förfall överallt' (KT r. 127). Ord som förstärker intrycket av realism är exempelvis *LPG-Bauern* 'bönder i jordbrukskollektivet' (KT r. 148), *Futtermittelfabrik* 'djurfoderfabrik' (KT r. 150), *Schlagfit* (substitut för grädde) (KT r. 356), *Hausbuchbeauftragte* 'husboksansvarig' (KT r. 619), *Wohnungskommission* 'bostadskommission' (KT r. 650), *Armeefahrzeuge* 'armefordon' (KT r. 714), *Müllabfuhr* 'sophämtning' (KT r. 772). Många samhällsrelaterade ord bär på negativ konnotation, vilket röjer en negativ attityd gentemot det beskrivna samhället. Claras attityd uttrycks

också mer explicit: [...] *ich versuchte, dieses Dorf, dieses Land, dieses Jahrhundert zu vergessen* [...] 'jag försökte att glömma denna by, detta land, detta århundrade' (KT r. 173). Denna textpassage leder in Claras arbete med den romantiska sagan om enen och beskriver således en verklighetsflykt. På detta sätt samspelar det romantiska och det realistiska i texten.

Till och med en del av den inbäddade poesin behandlar realistiska teman, såsom gammaldags jordbruk och hökarens slitsamma vardag (KT r. 928–955).

Ett tecken på språklig realism i texten är den generösa användningen av dialektmarkörer i repliker. Vissa äldre personer på landet talar utpräglad dialekt i romanen. Den mest framträdande dialekten är lågtyska, även kallat plattyska, alltså det traditionella språket i det nordtyska låglandet. På sidan 156 till 160 samtalar Clara med en gammal kvinna, vars repliker återges helt på plattyska. Att plattyskan återges i sådan stor utsträckning visar på en strävan efter realism i framställningen. Genom dialektmarkörerna ges illusionen av verkligt tal. Således framstår både personer och miljö som mer verklighetstroga.

Det kan noteras att den plattyska stavningen inte är helt enhetlig i källtexten. I den gamla kvinnans repliker på sidan 156 till 160 förekommer flera olika stavnings- eller uttalsvarianter av samma ord, exempelvis *sülvst* (KT r. 920) och *sülst* (KT r. 1085) som båda betyder 'själv'. Dessa små variationer gör att romanpersonens tal upplevs som ännu mer realistiskt.

Dialekten i källtexten bidrar dessutom till att förankra berättelsen i den reella nordtyska kulturen. Exempelvis ord som *Machandel* 'en' (KT r. 686) och *schnackten* 'snackade' (KT r. 375) är nordtyska ord som förlägger handlingen till Nordtyskland. Plattyskan bidrar särskilt mycket till att lokalisera handlingen.

Schlesiskan knyter till skillnad från plattyskan inte handlingen till Nordtyskland, eftersom schlesiska inte är den traditionella dialekten i Nordtyskland. Men schlesiskan har ändå till funktion att åskådliggöra den schlesisktalande romanpersonen och att ge en levande bild av livet i byn. Schlesiskan förankrar berättelsen i en fiktiv verklighet som präglas av flykt och migration. Språket är ett effektivt medel att skildra denna verklighet.

2.1.4 Sammanfattning

Källtextanalysen har visat att texten har stildrag som är berättande, romantiska och realistiska. Den berättande stilen lämpar sig väl för romanformatet och tillåter läsaren att försjunka i boken. Texten berättas utifrån en romanfigurs subjektiva perspektiv. Å ena sidan romantiseras byn Machandel genom berättarens framställning, å andra sidan ges en realistisk beskrivning av livet på landet och av samhället i DDR. De romantiska och realistiska stildragen samspelar genom att kontrastera mot varandra.

Till alla dessa tre nämnda stildrag bidrar användningen av dialekt. Dialekten gör att romanpersonernas tal upplevs som realistiskt och att miljön skildras på ett verklighetsnära sätt. Men även det berättande draget understryks av dialekten, eftersom den framhäver det muntliga i texten. Dialekten kan dessutom kopplas till textens romantiska stildrag på så vis att dialekten står för det uråldriga i byn; den är språket som de gamla byborna använder och språket som gamla folksagor berättas på.

2.2 Dialektens funktion

Dialekt är ett effektivt stilmedel i skönlitteratur. På svenska och tyska, som båda har genomgått en standardisering och är etablerade litteraturspråk, utmärker sig dialekten alltid genom att stå i kontrast till standardspråket (Englund Dimitrova 2001:11). Den författare som använder sig av dialekt i litteratur avviker alltså medvetet från standardspråket för att uppnå en viss effekt. Därmed kan dialekten tillskrivas särskilda funktioner. Nedan redogör jag med hjälp av översättningsteoretisk litteratur för olika funktioner som dialekten har i källtexten.

2.2.1 Personkaraktisering

Något som ofta anförs som en funktion för dialekten är att karakterisera romanens figurer indirekt genom deras tal (Englund Dimitrova 2001:11; Lindqvist 2005:149). Dialekten kan exempelvis karakterisera personerna geografiskt, socialt, köns- eller åldersmässigt, situationellt eller tidsligt (Ingo 2011:83–84). Ofta karakteriseras romanpersoner av

personliga dialekter, idiolekter (Ingo 2011:84). Denna funktion har dialekten ofta när den används i dialogen (Lindqvist 2005:149).

Inom svensk litteratur är konventionen att dialekt- och talspråksmarkörer används främst i dialogen och att relationen hålls standardspråklig (Brembs 2004:49; Lindqvist 2005:149). Men attityden gentemot dialektmarkörer är tämligen tillåtande inom svensk litteratur, och även i relationen blir dialektmarkörer allt mer förekommande (Brembs 2004:50). I tysk litteratur blev det illa ansett att använda dialektmarkörer efter nazisternas idealisering av folket och dialekten (Brembs 2004:46). Istället har det traditionella litteraturspråket blivit ett långvarigt ideal som fortfarande gör sig gällande på 2000-talet (Brembs 2004:47). Brembs menar därför att dialekt möjligtvis används mer sällan i tysk litteratur än i svensk (2004:47). Men även i tysk litteratur används dialekt- och talspråksmarkörer allt oftare i dialogen, framför allt med funktionen att karakterisera romanpersonerna socialt (Brembs 2004:50).

I källtexten används dialekt huvudsakligen i dialogen, om än inte uteslutande. I materialet finns det två romanfigurer som har dialektrepliker: Pauline Töpelmann talar plattyska och Frau Poschmann talar schlesiska. Romanen i övrigt innehåller även andra dialekter, men dessa ingår inte i mitt material. De två dialekttalarna är gamla människor som troligtvis är födda i slutet av 1800-talet. De minns hur man levde i byn i äldre tider och känner till gamla sagor, sägner och sånger. I romanen utgör de en länk till en svunnen tid.

När romanfigurerna utrustas med dialektdrag bidrar det till personkarakteriseringen. Dialekten knyter personerna till särskilda platser, nämligen Machandel och Schlesien. Dialekten ger även uttryck för en social skillnad mellan berättaren och dialekttalarna: den standardspråkliga berättaren Clara är en akademiker från Berlin och dialekttalarna har levt under fattiga förhållanden på landsbygden. Dessutom bidrar dialekten till att personerna porträtteras som gamla människor. De utgör en länk till det förgångna, till historien. För huvudpersonen Clara är byns gamla invånare nycklar till att förstå byns historia och därmed även sitt lands och sin egen.

2.2.2 Kontrast

Enligt Englund Dimitrova är en viktig dialektfunktion att ”understryka för verket centrala frågeställningar” (2001:12). Eftersom dialekten utgör en kontrast till standardspråket har den en framhävande effekt. Dialekten kan alltså vara ett redskap för att dra läsarens uppmärksamhet till det viktigaste i texten.

Ett exempel på ett dialektord som återkommer i källtexten är *Machandel* (KT 685). Ordet *Machandel* är centralt för romanen, vilket syns redan på romantiteln. Det är inte bara namnet på den fiktiva byn där största delen av handlingen utspelar sig, utan är även ett dialektalt ord för barrträdet en. Enen står för centrala teman i romanen och har en stark symbolisk laddning. Exempelvis är enen ett viktigt element i folksagan som huvudpersonen skriver sin avhandling om. Ordets dialektala form gör att det står ut i texten i enlighet med Englund Dimitrovass resonemang om dialektens funktion att framhäva centrala teman (2001:12).

När dialekt används i romanen kommenteras detta ofta av berättaren. Det nordtyska ordet *schnackten* ’snackade’ (KT r. 375) åtföljs exempelvis av kommentaren *wie sie es hier nannten* ’som man brukade säga här’ (KT r. 376), och Frau Poschmanns dialektreplik anförs med orden *[sie] sagte in ihrer schlesischen Mundart* ’hon sa på sin schlesiska dialekt’ (KT r. 447). Det finns visserligen ingen kommentar före dialogen med Pauline Töpelmann, men det framgår ändå tydligt att det är plattyska hon talar, eftersom det första hon säger är att hon alltid bott i byn *Machandel* (KT r. 869). När Pauline Töpelmann senare i dialogen växlar till standardtyska under en sång kommenteras detta med att hon börjar sjunga *hochdeutsch* ’på högtyska’ (KT r. 902). Huvudpersonen Clara kommenterar även sina döttrars förhållande till plattyskan: de vill att Clara ska berätta sagan om *machandelträdet* för dem, *auf Hochdeutsch und noch lieber auf Plattdeutsch, das sie nicht verstanden* ’på högtyska och ännu hellre på plattyska, som de inte förstod’ (KT r. 185). Med denna inflätade kommentar förbereds läsaren på att sagan kan berättas både på standardspråk och på dialekt, och blir således inte förvirrad när sagan senare återges omväxlande på standardtyska och på plattyska.

Att dialektanvändningen ofta kommenteras av berättaren kan å ena sidan tolkas som en hjälp för läsaren, men å andra sidan påverkar det också texten och dess innehåll. När

språket kommenteras riktas läsarens fokus mot språket som sådant, vilket lägger det nära till hands att tolka språk som ett av bokens teman. Det karakteriserar även huvudpersonen Clara som någon med intresse för språk, men som själv står utanför dialektgemenskapen. Det är bokens bipersoner som kommer till tals genom dialekten. Clara talar nästan enbart standardspråk och står i kontrast till dialekttalarna, exempelvis i dialogen med Pauline Töpelmann (KT r. 862–1097). Hon porträtteras som en utomstående. Hon är en rotlös person på jakt efter sina rötter.

2.2.3 Språkbarriär

När dialekten blir svårbegriplig för läsaren kan man tala om en språkbarriär (Brembs 2004:54). Osäkerheten som skapas av språkbarriären kan syfta till att göra texten flertydig eller uttrycksfull (Brembs 2004:54). I källtexten kan dialekten stundtals uppfattas som närmast obegriplig för läsare utan kunskap om dialekten. Exempelvis liknar ordet *suutje* 'lugn' (KT r. 899) inget standardtyskt ord, och betydelsen måste förstås enbart med hjälp av sammanhanget. I längre dialektpassager kan även sammanhanget bli otydligt. På sådana ställen gör dialekten att läsaren nästan förlorar greppet om texten.

Känslan av att ha en begränsad förståelse är något som återkommer även i bokens tematik. Huvudpersonen Clara försöker exempelvis utröna sagan om machandelträdet *versunkene Bedeutung* 'dolda budskap' (KT r. 177). Intressant är också att ingen av bokens berättare, varav Clara är en, kan sägas vara allvetande, utan berättarens kunskap är alltid begränsad till vad romanpersonen i fråga vet. Clara försöker emellertid överbrygga barriären mellan det kända och det dolda: hon frågar efter gamla händelser i byn, frågar ut sin far om hans förflutna och försöker ta reda på vad som egentligen hände med brodern Jan efter det att han lämnat DDR.

2.2.4 Realism

Användning av dialekt kan syfta till att göra en text mer realistisk, exempelvis genom att ge en mer verklighetsnära bild av personer eller miljö (Brembs 2004:42). När miljön beskrivs med verklighetsförankrande medel brukar det kallas lokalfärg (NE u.å.). Romanpersoner kan gestaltas realistiskt genom att dialektmarkörer används i dialogen, och

den realistiska funktionen går då hand i hand med personkaraktiseringen. I källtexten gestaltas både personer och miljö realistiskt med hjälp av dialektmarkörer, vilket har beskrivits i stilanalysen.

2.2.5 Sammanfattning

Sammantaget har dialekten flera olika funktioner i texten. Dialekten fungerar som ett medel för att karakterisera romanens personer geografiskt, socialt och åldersmässigt. Dialekten indikerar att de två romanpersonerna med dialektrepliker kommer från Nordtyskland, närmare bestämt byn Machandel, och Schlesien. De är gamla människor som har levt relativt fattigt. Genom dialektreplikerna framstår personerna som realistiska. Dialekten skapar dessutom en kontrast mellan huvudpersonen Clara, som talar standardspråk, och bokens bipersoner. Samtidigt är Clara en person som försöker överbrygga avstånd i tid och rum genom att undersöka det förflutna. Centrala teman i boken markeras ofta genom dialekt, såsom ordet Machandel, som har stark symbolisk laddning. Språket självt blir ett tema i boken när dialektanvändningen påpekas eller förklaras i metaspråkliga kommentarer. I vissa fall kan läsaren uppleva dialekten som en språklig barriär som skapar ett avstånd till texten, vilket också kan kopplas till romanens tematik.

3 Överväganden inför översättningen

I översättningsarbetet med källtexten har den största frågan varit hur dialektpartierna ska överföras till måltexten. För att kunna välja lämpliga strategier är det givande att undersöka dialektens funktion i verket. I detta kapitel presenteras inledningsvis dialektens funktion, först i skönlitteratur i allmänhet och sedan i källtexten specifikt. Därefter ges en teoretisk introduktion till området dialektöversättning som leder över till ett avsnitt om normer och utgångspunkter i mitt egna översättningsarbete med romanen *Machandel*.

3.1 Initiala överväganden

Hur en översättning gestaltas påverkas av vilka konventioner och förväntningar som existerar när översättningen blir till, vilket med sociologiska termer kallas normer. Lindqvist använder begreppet normer för att beskriva vad som formar en översättning (2005:33). Normer finns på alla nivåer i översättningsprocessen, men en central norm är den initiala normen, som beskriver översättarens grundläggande inställning till översättningsprojektet. En översättning som i hög grad orienterar sig efter källtexten kan med Lindqvists terminologi kallas adekvansinriktad och en som orienterar sig efter målkulturens konventioner kan kallas acceptansinriktad (2005:36). Enligt Lindqvist brukar skönlitterära översättningar med hög prestige vara adekvansinriktade, medan skönlitterära översättningar med låg prestige brukar vara mer acceptansinriktade (2005:168).

Översättningen av utdragen ur romanen *Machandel* är inte ett autentiskt uppdrag, och således finns det inga direkta yttre faktorer som påverkar översättningen annat än de ramar som universitetskursen sätter vad gäller källtextens längd (ca 6000 ord). Tanken är emellertid att översättningen ska kunna utgöra en del i ett större översättningsprojekt som skulle omfatta hela romanen. Utdragen översätts alltså som om de skulle publiceras på förlag.

Målgruppen är vuxna läsare med intresse för tysk kultur och historia. Romanen förmedlar kunskap om 1900-talets Tyskland samtidigt som den utgör estetisk och reflekterande läsning.

Det faktum att romanen är prisbelönad visar att den har höga litterära kvaliteter och en hög prestige i förhållande till icke-prisbelönade romaner. Därför är mitt mål att skapa en översättning som återger originalet väl, vilket innebär att den initiala normen för översättningen är adekvansinriktad. Målet är att så många aspekter som möjligt av romanen ska bevaras i översättningen och förmedlas till svenska läsare på ett effektivt sätt. Speciellt utmanande är överföringen av dialekten. Den utgör en språklig form som upplevs som okonventionell även i källtexten, och hur dialekten ska översättas är inte givet.

3.2 Översättning av dialektmarkörer

Trots att dialekt är relativt vanligt inom skönlitteraturen finns det få handfasta metoder för hur dialekt bör översättas (Brembs 2004:11). Den fråga som ofta har ställts bland översättningsteoretiker är snarare huruvida det alls är möjligt att översätta dialekt (jfr. Brembs 2004:13–16). Det är en utbredd uppfattning att dialekt är något oöversättligt (Englund Dimitrova 2012:102). Men vad som än förespråkas i teorin, står det klart att verk som innehåller dialekt översätts. Hur översättare hanterar dialektproblemet i praktiken är föremål för kontrastiva studier (Brembs 2004:17f).

Gunhild Brembs undersöker i en kontrastiv studie hur dialektelement i några svenska och tyska romaner översätts till tyska respektive svenska. Modellen Brembs använder bygger på en omfattande klassifikation av dialektmarkörer utifrån vilken varietet de tillhör. Brembs delar in de källspråkliga dialektelementen i dialektala markörer och regionala markörer ("Dialektalismen" och "Regionalismen" i original (2004:89)) för att hålla isär lokal dialekt och dialektala drag som förknippas med ett större område.

Översättningsmöjligheterna klassificerar hon som tillhörande en viss varietet (dialektal, regional, vardaglig eller standardspråklig), ersättning/omskrivning eller utelämnning (Brembs 2004:102). Som ersättning/omskrivning räknar Brembs också källspråkliga lexem (2005:307), något som ofta kallas citatlån eller lån och kan användas för att bevara lokalfärg (Lundquist 2005:45). Brembs undersöker främst hur källtextens dialektmarkörer översätts till målspråket och tar endast kortfattat upp möjligheten till kompensation på andra ställen i måltexten.

Rune Ingo däremot framhäver kompensation som en givande strategi vid översättning av språkliga varieteter, bland annat dialekt (2011:168). Ingo menar att det varken är ”möjligt eller ändamålsenligt” (2011:168) att översätta alla dialektelemt med målspråkliga dialektelemt. Istället anser han det lämpligt att använda så kallade förskjutna motsvarigheter, det vill säga infoga dialektmarkörer på andra ställen i måltexten för att kompensera förlorade dialektmarkörer (Ingo 2011:168). Ingo pekar på lyckade översättningar för att illustrera vad bra dialektöversättning innebär. En sådan är N.-B. Stormboms översättning av romanen *Okänd soldat* av Väinö Linna, där romanfigurerna talar olika finska varieteter som har översatts till finlandssvenska varieteter (Ingo 2011:251), däribland dialekter. I den tyska översättningen däremot har man avstått från att översätta med målspråkliga dialekter. Enligt Ingo förlorar verket en viktig dimension om dialekten tas bort, eftersom dialekten inte längre kan användas för att rikta läsarens uppmärksamhet. Det betyder att viktiga teman i verket tonas ner till förmån för andra teman, såsom krig (2011:254).

Birgitta Englund Dimitrova betonar att författaren har flera olika aspekter att ta hänsyn till vid valet av dialektmarkörer. För att läsaren ska kunna identifiera de språkliga variationerna i texten som dialekt krävs det att de avviker både från standardspråket och från etablerade vardagliga stavningsvarianter (1997:52). Men dialekten får samtidigt inte avvika alltför mycket från standardspråket, eftersom det annars skulle bli obegripligt för läsaren (1997:52). Författaren måste således göra en avvägning mellan vilka markörer som bäst kan avbilda dialekten. På samma sätt måste naturligtvis även en översättare avväga valet av målspråkliga markörer för dialekt.

Englund Dimitrova lyfter fram generella tendenser som kan iakttas vid dialektöversättning (2012:103): Icke-kodifierade former ersätts ofta med kodifierade former. Eventuella icke-kodifierade målspråksformer tas ofta från någon annan varietet, företrädesvis talspråk, istället för dialekt. Dessutom är det vanligt att det samlade antalet markörer minskar och att målspråksvarieteterna främst representeras av lexikala markörer. Sammantaget bidrar dessa tendenser till att måltexterna utformas mer enligt rådande normer än källtexterna (2012:103). En förklaring till att översättare generellt sett använder

sig av mer standardisering kan vara att de anser sig själva ha lägre prestige än originalförfattare och således tillåter sig färre friheter (Englund Dimitrova 1997:62).

Yvonne Lindqvist (2005) tar fasta på att originalverkets prestige är en viktig faktor i valet av översättningsstrategi. Lindqvist undersöker översatta romaner från högprestigefältet och lågprestigefältet och jämför dem med deras förlagor. En aspekt av undersökningen gäller översättningen av talspråkmarkörer, vilket hos Lindqvist även innefattar dialektmarkörer. Lindqvist kommer fram till att översättare av högprestigeromaner använder sig av kompensation i större utsträckning än översättare av lågprestigeromaner (2005:168). I lågprestigeöversättningarna markeras talspråk dessutom främst med lexikala markörer (2005:168). Dessa resultat motsvaras av de generella tendenserna som ställts upp av Englund Dimitrova (2012:103), och de bekräftar att översättare av högprestigeromaner hanterar målspråket mer kreativt än översättare av lågprestigeromaner.

Sammanfattningsvis finns det olika sätt att översätta dialektmarkörer. Några möjligheter är att

- utelämna dialektpassager, dvs. inte översätta alls.
- neutralisera, dvs. ersätta med standardformer.
- ersätta med kodifierade markörer för en annan varietet, t.ex. målspråksdialekt, regional målspråksdialekt, talspråk eller slang.
- ersätta med icke-kodifierade markörer, dvs. skapa egna markörer.
- infoga citatlån, dvs. använda ord från källtexten.

Notera att alla dialektmarkörer inte behöver översättas på samma sätt, utan tvärtom kan olika översättningsstrategier utnyttjas vid olika tillfällen för att åstadkomma en bra helhet. Om en kompensationsstrategi tillämpas behöver målspråksmarkören inte uppträda på exakt samma ställe i måltexten som i källtexten.

3.3 Operationella normer vid översättningen av dialektinslag i *Machandel*

Det har under arbetets gång utkristalliserat sig riktlinjer för hur dialekten i Machandel ska hanteras i min översättning. Dessa riktlinjer förbinder de konkreta översättningslösningarna med den övergripande initiala normen, och med Lindqvists terminologi kan de kallas operationella normer (2005:36). Varje operationell norm är ett ”normknippe” (Lindqvist 2005:37) som förgrenar sig i allt mer specifika normer och strategier som styr de slutgiltiga översättningslösningarna. Man kan också vända på perspektivet: om det finns flera möjliga översättningslösningar, väljs den som bäst stämmer överens med de operationella normerna, som i sin tur ligger i linje med den initiala normen. Eftersom min initiala norm är adekvansinriktad syftar de operationella normerna till att uppnå adekvans i översättningslösningarna.

I översättningsarbetet med dialekten i Machandel har följande operationella normer utkristalliserat sig:

1. Dialektpassagerna ska vara ungefär **lika begripliga** i måltexten som i källtexten.
2. **Textflytet** ska inte störas av för många noter och förklaringar. Texten är redan uppbyggd så att det viktigaste i dialektpassagerna förklaras.
3. De olika dialekterna ska vara **urskiljbara** och **åtskiljbara** i måltexten. Exempel: Plattyska ska inte översättas på samma sätt som schlesiska.
4. Representationen av dialekten i måltexten ska kännas **realistisk**, som om det var verkligt tal som återgavs.
5. Källtextens dialekter ska kunna **kännas igen** i de målspråkliga representationerna. På så vis ska viss autenticitet bevaras i översättningen.

Det är möjligt att olika operationella normer hamnar i konflikt med varandra när olika översättningslösningar diskuteras. Då måste vissa operationella normer gå före andra, och det är den aktuella översättningssituationen som avgör vilka normer som prioriteras.

Däremot finns det även tillfällen då flera operationella normer kan förenas i en översättningslösning, och dessa översättningslösningar är naturligtvis idealiska.

De operationella normerna 1–5 syftar till att göra överföringen av dialekten adekvansinriktad. Nedan beskrivs vilket resonemang som ligger bakom varje operationell norm och på vilket sätt de operationella normerna bidrar till en adekvansinriktad översättning. I analysen hänvisar jag till till de operationella normerna med förkortningen ON.

1. Dialektpassagerna ska vara ungefär lika begripliga i måltexten som i källtexten.

Eftersom översättningen ska vara så adekvat som möjligt är det naturligt att försöka uppnå samma effekt med dialekten i måltexten som i källtexten. Något som har stort inflytande på hur dialekten uppfattas är dess begriplighet. I en adekvansinriktad översättning är det rimligt att dialekten har liknande grad av begriplighet som i källtexten.

Eftersom källtexten emellanåt avskärmar läsaren från innehållet genom att upprätta en språkbarriär, kan det vara rimligt att göra måltexten lika svårbegriplig på motsvarande ställen. Det måste dock beaktas att måltextrepresentationen inte har samma förutsättningar som källtexten att bli förstådd, eftersom den inte avbildar en verklig dialekt. En verklig dialekt känns igen av verkliga dialektalare och andra människor med föreställningar om dialekten samt brukar finnas dokumenterad i ordböcker eller inspelningar. En fiktiv måltextrepresentation har inte samma förankring och blir således lätt helt obegriplig. För att måltextläsaren ska kunna tillgodogöra sig dialekten i samma mån som källtextläsaren kan det alltså vara nödvändigt att översättningen ligger närmare standardspråket än originalet.

2. Textflytet ska inte störas av för många noter och förklaringar.

En möjlighet att överföra dialektpartierna på ett adekvansinriktat sätt hade varit att infoga dem i måltexten utan ändringar, som citatlån. Det hade emellertid blivit svårt för svenska läsare att tillgodogöra sig innehållet i de plattyska passagerna. Ett sätt att höja begripligheten hade då varit att lägga till förklaringar, antingen i löptexten eller i form av noter. Men om förklaringarna blir för utförliga finns det risk att textflytet blir lidande. Texten har som bekant en berättande stil med ett naturligt flyt. Författaren har dessutom redan vävt in en del förklaringar av dialektinnehållet i relationen på ett smidigt sätt som

underlättar förståelsen av dialektpassagerna. Om översättaren skulle lägga till förklaringar i texten skulle det troligtvis störa berättarflödet, och fotnoter skulle distansera läsaren från berättelsen. Utöver att förklaringar skulle upplevas som störande är det sannolikt att de skulle göra innehållet i dialektpartierna alltför lättillgängligt. Om dialektpartierna exempelvis förklaras genom att de översätts till standardsvenska, får måltextläsare det lättare att tillgodogöra sig innehållet än källtextläsare. Detta skulle gå emot den operationella normen om att texterna ska ha en liknande grad av begriplighet.

3. De olika dialekterna ska vara urskiljbara och åtskiljbara i måltexten.

Källtexten innehåller flera olika dialekter som skiljs från varandra både genom dialektala markörer i dialogen och genom metaspråkliga kommentarer i relationen, exempelvis att dialekten nämns vid namn. Eftersom dialekterna både avviker från standardspråket och kan skiljas från varandra i källtexten, är det rimligt att också måltexten ska uppvisa åtskiljbara varieteter. Om gränserna mellan de olika varieteterna skulle suddas ut – om exempelvis alla dialekter skulle översättas med enbart allmänna talspråksmarkörer, eller neutraliseras helt – skulle det förringa dialekternas betydelse i romanen. Det skulle ta bort den språkliga mångfald som är så tydlig i källtexten och som bär upp centrala teman.

4. Representationen av dialekten i måltexten ska kännas realistisk.

Som nämnts i källtextanalysen uppvisar texten ett realistiskt stildrag. Dialektmarkörerna bidrar till språklig realism, eftersom de ger uttryck för en strävan att efterlikna verkligt tal. Också i översättningen är målet att målspråksrepresentationerna ska uppfattas om äkta dialekter. Det ska alltså inte skrivas ut eller markeras vilka ord som ursprungligen är svenska eller tyska, utan dialekten ska upplevas som rimlig och sammanhängande. Samtidigt är dialekterna i källtexten inte enhetliga, utan uppvisar många stavningsvarianter för samma ord hos samma talare. Detta bidrar också till realism. Därför finns det skäl att inte sträva efter en enhetlig stavning även i måltexten. Detta måste dock vägas mot att begripligheten blir högre med enhetlig stavning.

5. *Källtextens dialekter ska kunna kännas igen i de målspråkliga representationerna.*

Källtexten är tydligt knuten till en viss plats, nämligen den fiktiva byn Machandel. Hela romanen kretsar kring den lilla nordtyska byns och dess invånares historia. Dialekterna används för att placera platsen och romanpersonerna på kartan, det vill säga ge lokalfärg åt framställningen.

I källtexten fungerar dialekterna bra som geografiska (och även sociala och åldersmässiga) markörer eftersom de troligtvis bär på konnotationer för de tyska läsarna. Genom att dialekter används fylls berättelsen med konnotativt innehåll. Hur detta konnotativa innehåll ska överföras till den svenska måltexten utgör ett relevant översättningsproblem, eftersom det inte finns någon svensk dialekt som bär på exakt samma konnotationer. Av denna anledning avråder många, framför allt tyskspråkiga, översättningsteoretiker från att översätta källspråksdialekter med målspråksdialekter (Brembs 2004:30).

Samtidigt kan man ifrågasätta i vilken mån dialekter känns igen i skrift och om dialekters konnotationer verkligen är givna. Englund Dimitrova menar att vad som räknas som en viss dialekt i ett skönlitterärt verk i hög grad bestäms av författaren eller kontexten (2012:102), och att dialektens form inte är given på förhand. Det är romanförfattaren som har övervägt vilka dialektmarkörer som ska representera dialekten och hur dessa ska synas i skrift, och inte verkliga dialekttalare i en autentisk situation.

Om det inte är den språkliga formen för dialekten som avgör hur den uppfattas, utan snarare etiketten som ges av författaren, då är det oviktigt exakt vilka markörer som används för att fingera dialekten. I min källtext är etiketterna mestadels explicit framskrivna i texten, och det råder därför inga tvivel om vilka dialekter som fingeras. Detta skulle betyda att målspråksdialekter mycket väl hade kunnat ersätta källspråksdialekterna i måltexten. Hårdraget uttryckt hade källspråksdialekterna kunnat fingeras med vilka målspråksmarkörer som helst, eftersom det inte skulle finnas några konnotationer att ta hänsyn till.

Jag vill ändå hävda att valet av dialektmarkörer inte är helt fritt, varken för ursprungstexten eller översättningen. Måhända hör inte enskilda dialektmarkörer till fasta dialekter, men dialekten som helhet har sannolikt vissa markörer som är särskilt

kännetecknande. Någon som känner till en dialekt väl vet på vilka sätt dialekten avviker från standardspråket och om det finns fog för att använda särskilda dialektmarkörer. Även människor som inte talar en viss dialekt kan ha föreställningar om vilka drag som är mest typiska, och därför mest effektiva som dialektmarkörer. För att kunna representera en dialekt på ett trovärdigt sätt kan det därför löna sig att studera den dialekt man vill återge och använda de drag som tycks mest relevanta.

Dialekterna som ska återges i mitt material är plattyska och schlesiska. Dessutom uppvisar källtexten några enstaka ord som är allmänt nordtyska. Det är dessa dialekter som ska komma till uttryck i översättningen. Måltextrepresentationen av exempelvis plattyska kan visserligen kallas plattyska vilka dialektala markörer som än används, men för att det ska vara en bra representation ska någon som talar eller har föreställningar om plattyskan kunna känna igen plattyska drag i översättningen.

Hur mycket konnotativt innehåll som följer med dialekterna som helhet beror enligt min mening till stor del på läsarens förkunskaper. Tyska läsare har antagligen mer kunskaper och föreställningar om exempelvis plattyskans status än vad svenska läsare har. Men detta problem hade inte lösts genom att tillföra målspråkskonnotationer, exempelvis att kalla den plattyska dialekten för skånsk. Det skulle endast leda till förvirring, eftersom det skulle ändra textens innehåll på ett sätt som är relevant för berättelsen. Dessutom läser den svenska läsaren troligtvis inte romanen för att lära sig om Skåne, utan för att få en inblick i livet i Nordtyskland. Då är det viktigare att översättaren försöker bevara källspråksdialektens kännetecken även i måltexten och på så vis sätta in den svenska läsaren i källspråkets dialektala förhållanden.

4 Översättningsanalys

I detta kapitel diskuteras hur källtextens dialekt överförs till svenska i min översättning. I översättningsarbetet utgår jag från en adekvansinriktad initial norm, vilket innebär att jag strävar efter att skapa en källtexttrogen översättning. Som nämnts i källtextanalysen är dialektinslagen relevanta för källtextens stil och bär på många funktioner i det litterära verket. Följaktligen är det viktigt att ta hänsyn till dialekten i en adekvansinriktad översättning – men hur? Syftet med analysen är att undersöka hur plattyska och schlesiska dialektinslag i romanen *Machandel* av Regina Scheer kan överföras till svenska på ett adekvansinriktat sätt. Detta gör jag genom att kvalitativt undersöka hur de olika översättningsstrategierna från avsnitt 3.2 om dialektöversättning används (utelämning, neutralisering, kodifierade markörer, icke-kodifierade markörer och citatlån). Jag diskuterar på vilka sätt översättningslösningarna uppfyller de operationella normerna från avsnitt 3.3 och därigenom den initiala normen om adekvans.

4.1 Kodifierade markörer

I översättningen förekommer dialektmarkörer som är relativt etablerade i svensk skrift som markörer för dialekt eller talspråk. Genom att förse måltextens dialektpassager med enstaka regionala drag blir dialekten mer trovärdig för svenska läsare. Det finns nämligen inga skarpa övergångar mellan de svenska dialekterna (Pettersson 2005:207), och det är rimligt att dialektdrag går igen i flera dialekter. Etablerade dialektmarkörer kan dessutom användas mer generöst än oetablerade dialektmarkörer, eftersom de känns igen av de svenska läsarna och därmed inte inkräktar allt för mycket på textens begriplighet. Att dialektmarkörerna är många gör det lättare att urskilja dialekten i den annars standardspråkliga texten. Därmed upplevs dialektrepresentationen som mer verklighetsnära.

En svensk dialektmarkör är den försvagade ändelsen -e istället för -a, som påminner om sydliga dialekter (jfr. Pettersson 2005:214). I översättningen används den för att representera plattyskan, som också uppvisar e-ändelser. På så vis används en svensk dialektmarkör som redan stämmer överens med källtextdialektens form. I schlesiskan har e

i regel fallit bort i ordslut (Messow 1965:15), och därför används inte e-ändelser som markör för schlesiskan. På så vis erhålls dessutom en markör som skiljer plattyskan och schlesiskan åt. Det ska sägas att även det tyska standardspråket har e-ändelser, vilket betyder att detta inte är någon dialektmarkör i källtexten. Däremot existerar åtskilliga andra plattyska markörer i källtexten som måltextens e-ändelser kan sägas kompensera för, t.ex. rundade vokaler som i *bün* 'är' (KT r. 870). I måltexten står alltså *fine* (MT r. 873) och *höre* (MT r. 896) istället för "fina" och "höra". Sammantaget är användningen av e-ändelser en översättningslösning som förenar flera operationella normer: e-ändelserna är begripliga för svenska läsare (ON 1), de bidrar till en stor mängd markörer och uppfattas som realistiska (ON 4), de har något gemensamt med den riktiga plattyskan (ON 5) samt de skiljer plattyskan och schlesiskan åt i min översättning (ON 3).

En annan markör som uppfattas som regional är den enklitiska objektsformen *et* av pronomenet *det* (SAG 1999:271, vol 2). Den regionala formen *et* förekommer exempelvis i *Men tyst om et, så att ingen människe marker* (MT r. 188) i översättningen. På tyska heter pronomenet i tredje person singular neutrum *es* i både nominativ och ackusativ, och på plattyska *et*, vilket syns i motsvarande mening i källtexten: *Awerst swyg man still, dat et keen Mensch markt* (KT r. 192). I detta fall råkar alltså det plattyska pronomenet ha samma form som det svenska regionala enklitiska pronomenet. Genom att använda ordet *et* bevaras således källtextens form (ON 5) samtidigt som en lämplig grad av begriplighet uppnås (ON 1). I exemplet ovan flyttas pronomenet i meningen för textrytmens skull.

Begreppet kodifierad markör kan också användas något utvidgat. Måltextens *eg* (MT r. 868) 'jag' är hämtat från nynorskan, som visserligen inte är en svensk varietet, men som svenska läsare troligtvis har viss kunskap om. När ordet används i måltexten kan det alltså betraktas som en för svenska läsare känd markör. Måltextens *eg* har alltså samma grad av begriplighet som källtextens *ik* (MT r. 870) (ON 1). Nynorskans *eg* ligger också närmare plattyskans *ik* än vad standardsvenskans "jag" gör, och drar således måltexten åt ett plattyskt håll, vilket är önskvärt enligt normen om att källtextdialekten ska kunna kännas igen i översättningen (ON 5). Att ordet från början är nynorskt gör inte att hela dialekten automatiskt uppfattas som norsk med tanke på att ordet bara är en av många dialektmarkörer i måltexten. Dessutom definieras dialekten metaspråkligt som plattysk.

Sammantaget används kodifierade markörer i relativt hög utsträckning i måltexten eftersom de är begripliga för svenska läsare (ON 1) och bidrar till realism (ON 4). Jag väljer främst kodifierade markörer som fångar upp drag i källspråksdialekterna (ON 5). De kodifierade markörerna präglas av att många operationella normer kan förenas i en översättningslösning.

4.2 Icke-kodifierade markörer

Icke-kodifierade markörer är nyskapade markörer som inte på förhand tillhör någon viss varietet. I måltexten har icke-kodifierade markörer ofta använts för att representera källtextdialekterna. Målet är att de använda dialektmarkörerna ska återge källtextdialekterna så nära som möjligt, vilket innebär att källtextens dialekter på något sätt ska kunna kännas igen i de målspråkliga representationerna. Eftersom svenska och tyska båda är germanska språk finns det många ord som redan liknar varandra, och den plattyska dialekten ligger språkligt och geografiskt sett relativt nära svenskan, särskilt som lågtyskan hade stort inflytande på svenskan under medeltiden (Pettersson 2005:138). En strategi som har använts för att efterlikna källspråksdialekterna, och plattyskan i synnerhet, är att behålla sådana ord som redan liknar svenska ord. Detta är en subtil strategi som knappt märks för en svensk läsare, men som höjer graden av autenticitet i den svenska representationen av plattyskan. I exemplet nedan behåller följaktligen plattyskans *överall* (KT r. 1025) ’överallt’ sin ursprungliga form:

Dot mozt hewen se se överall. (KT r. 1024–1025)
Standardtyska: Tot gemacht haben sie sie überall.

Överall tåg de dåd på dem. (MT r. 1024)
Standardsvenska: Överallt tog de död på dem.

I exemplet uppnås hög autenticitet med ordet *[ö]verall* (MT r. 1024) (ON 5). Däremot är dialektmarkören som skapas genom t-bortfallet svag i förhållande till hur starkt dialektalt ordet är i källtexten. Här prioriteras normen om autenticitet (ON 5) alltså högre än normen om liknande begriplighetsgrad (ON 1).

Ibland liknar de plattyska orden visserligen de svenska, men ändå inte tillräckligt för att kunna förstås av svenska läsare. Ett sådant fall är det plattyska ordet *[d]ot* (KT r. 1024)

'död' i exemplet ovan. Om formen *dot* hade behållits i översättningen hade det visserligen bidragit till autenticiteten, men samtidigt hade ordet uppfattats som svårbegripligare än i källtexten. Men begripligheten kan enkelt ökas genom att byta ut *t* mot *d* så att man får *dod*. Tyskans uttal av vokalen *o* motsvaras bäst av ett svenskt *å*, varför den slutgiltiga formen blir *dåd* (MT r. 1024). Vokalskillnaden jämfört med svenskans "död" utgör alltså en icke-kodifierad dialektmarkör där normerna om begriplighet (ON 1) och autenticitet (ON 5) balanseras mot varandra.

Det ska nämnas att plattyskan till viss del har utvecklat egna konventioner för stavning (plattmakers.de). Det existerar dock flera olika plattyska dialekter, och olika plattyska ordböcker uppger olika stavningar för samma ord. Exempelvis skrivs ordet för död enligt plattmakers.de *doot* och enligt platt-wb.de *dood*. Författaren till källtexten använder inte dessa föreslagna stavningar, utan verkar stava plattyskan så som någon som är van vid standardtyska konventioner skulle göra det. Dessutom varierar stavningen av många ord inom källtexten. Således finns det anledning att tro att författaren inte har strävat efter att implementera någon enhetlig plattysk stavning. Desto större blir översättarens frihet och ansvar att anpassa den plattyska stavningen för svenska läsare.

Naturligtvis finns det många ord i källtextens dialektpartier som inte liknar svenska ord och följaktligen inte kan försvenskas. Men ibland existerar det synonymer i dialekten som kan kopplas till svenska ord. Om man utgår från att det är författaren som har valt vilka ord som fått representera dialekten i källtexten, har översättaren lika stor frihet att välja vilka markörer som bäst kan representera dialekten i måltexten. Därför kan det vara passande att använda synonymer som mer liknar svenska ord. Ett exempel är det plattyska ordet *ümmer* (KT r. 919) 'alltid' som är mycket likt standardtyskans *immer* och därför är lättbegripligt för en tysk läsare. En svensk läsare hade sannolikt inte förstått ordet. Men däremot är den plattyska synonymen *alltiet* (plattmakers.de) enkel för en svensk läsare att förstå. På både standardtyska och plattyska står bokstavskombinationen *ie* för ett långt *i*, och ordet skulle alltså skrivas *alltit* (MT r. 919) med svensk grafematik, vilket också blir den slutgiltiga översättningslösningen. I denna översättningslösning känns alltså källtextdialekten igen i måltexten, men inte genom att element ur källtexten bevaras, utan genom att

källspråksdialektens resurser används på ett passande sätt. På så vis kan normerna om begriplighet (ON 1) och autenticitet (ON 5) kombineras på ett tämligen oväntat sätt.

I Ulrika Wallenströms översättning av *Buddenbrooks* av Thomas Mann översätts det plattyska uttalet *ümmer* (Mann 1922:7) som *ållti* (Mann 2002:7). Denna översättningslösning fångar upp den rundade vokalen som är påfallande i originalet. Dessutom är den utelämnade slutkonsonanten en markör för svenskt talspråk som gör uttalet realistiskt. Denna lösning visar att det finns flera möjligheter att översätta samma ord på ett adekvat sätt. Medan Wallenström adderar dialekt- och talspråkmarkörer till svenska ord väljer jag i min översättning att i stor utsträckning utgå från plattyska ord och försvenska dem.

Källtexten innehåller flera olika dialekter. För att hålla isär dialekterna språkligt används några åtskiljande dialektmarkörer. Det ligger nära till hands att välja sådana markörer som har sitt ursprung i de verkliga dialekterna och därmed skilja dem åt på ett verklighetstroget sätt. I mitt material finns det en mening på schlesiska, som lyder:

Nischte asunste is schwar wies Labn. (KT r. 447–448)

Standardtyska: Nichts ist schwer wie das Leben.

Intet a so schwår som a läva. (MT r. 447–448)

Standardsvenska: Inget är så svårt som att leva.

I översättningen används ordformen *a* två gånger, vilken första gången ska betyda är och andra gången att. Den schlesiska meningen ger inget prov på detta fria *a* förutom i sammansättningen *asunste*, som på standardtyska skulle hetat *ansonsten*. Det är emellertid tydligt i texter som avbildar schlesiskan att fritt *a* används ofta istället för korta ord (jfr. Peuckert 1950: t.ex. 29f). Därför används det i måltexten som markör för schlesiskan. Med markören uppnås att schlesiskan känns igen i måltexten (ON 5) samtidigt som schlesiskan skiljs från plattyskan (ON 3).

Flera dialektord i källtexten uppvisar varierande stavning, något som bidrar till realism. Dialektord som uppträder i flera olika stavningar är bland annat ordet för kommit: *koammen* (KT r. 1022) *kammen* (KT r. 1034) och *kommen* (KT r. 1042). I måltexten återges en del av denna variation, exempelvis genom att *kom/kåm* (MT r. 1043, 1021) uppträder i

två olika stavningar. Stavningen varierar dock mindre än i källtexten för att texten inte ska bli alltför svårbegriplig. När det gäller den varierande stavningen prioriteras alltså normen om begriplighet (ON 1) mer än normen om realism (ON 4).

Sammantaget är det vanligt att operationella normer står mot varandra när det ska skapas nya, icke-kodifierade dialektmarkörer i översättningen. Ofta ställs begriplighetsnormen (ON 1) mot autenticitetsnormen (ON 5). Ibland prioriteras den ena över den andra, men ofta finns det en balanserad mellanväg. Inte bara källtextens markörer används som inspirationskälla till måltextmarkörer, utan även ordböcker och annan litteratur på källspråksdialekterna.

4.3 Citatlån

Citatlån är ord som behålls i samma form som i källtexten. I översättningen används citatlån å ena sidan för att hämta in sådana dialektala källtextformer som är begripliga för svenska läsare, såsom *[ö]verall* (MT r. 1024), till måltexten. I måltexten utgör de då icke-kodifierade markörer som kan representera dialekten.

Å andra sidan används citatlån för ord som inte liknar svenska ord, vilket sannolikt är en mer konventionell användning av citatlån. Ett exempel är det nordtyska ordet *Machandel* (KT r. 686). Det står för centrala teman i boken, och ordet fokuseras i källtexten tack vare att det har en dialektal form (jfr. Englund Dimitrova 2001:12). I källtexten skiljer sig ordet från det standardtyska namnet för barrträdet en, Wacholder, och är troligtvis främmande för många tyska läsare. Ordet har sålunda en liknande grad av begriplighet i källtexten som i måltexten och kan användas på samma sätt.

Men eftersom ordet *Machandel* förklaras i romanens första kapitel (Scheer 2017:13), vilket inte översätts inom ramen för detta magisterarbete och alltså inte ingår i källtexten, ges även en förklaring i måltexten i form av en fotnot. Fotnoten är problematisk med tanke på att den stör textflytet, men behövs för att måltextläsaren ska ha samma kunskap om ordet *machandel* (MT r. 683) som källtextläsaren vid detta textställe. Då kan ordet *machandel* (MT r. 683) behållas och fylla sin framhävande funktion genom att stå ut som dialektalt i den annars standardspråkliga texten. Den operationella normen om textflyt (ON

2) prioriteras alltså ner till förmån för normerna om begriplighet (ON 1) och urskiljbarhet (ON 3).

Ordet *machandel* används också i sammansättningar i måltexten liksom i källtexten. [*D*]er *Machandelbaum* (KT r. 697), där sammansättningen andra led är standardspråkligt, översätts med *machandelträdet* (MT r. 697). Det förekommer även en variant i källtexten där sammansättningen andra led är plattyskt: *Machandelboom* (KT r. 567). Denna variant uppträder i passager som i övrigt är skrivna på standardtyska, vilket gör att ordet drar till sig läsarens uppmärksamhet. En målspråksvariant som används för att i någon mån kompensera för variationen i källtexten är *machandelträt* (MT r. 567), där *-trät* är en markör för vardagligt språk (SAOB 2008: träd). Denna lösning känns visserligen inte igen som dialekt, men skiljer sig ändå från standardspråket, vilket gör att normen om åtskiljbarhet uppfylls (ON 3). Markören uppfattas som en realistisk talspråksform (ON 4), är lika begriplig som i källtexten (ON 1) och har dessutom samma rytm som källtextens *Machandelbaum*, vilket gynnar textflytet i lyrikdelarna där den förekommer (ON 2). Alla operationella normer utom den om autenticitet (ON 5) samverkar således i denna lösning.

I citatlånen förenas de operationella normerna om urskiljbarhet (ON 3), eftersom citatlånen sticker ut, och autenticitet (ON 5), eftersom orden är direkt hämtade från källtexten. Däremot kan citatlånen vara svåra att kombinera med normen om begriplighet (ON 1) i de fall det saknas en förklaring, och normen om textflyt (ON 2) om det måste skapas en fotnot.

4.4 Neutralisering

Vissa dialektord i källtexten översätts mer dialektalt än andra. I följande mening får alla källtextens ord någon form av dialektal markering även i måltexten förutom de två första orden: *Dor hebb ik milawe lääft* (KT r. 869) blir *Där har eg lääft hele mi liv* (MT r. 868). *Dor* och *hebb* har översatts med standardsvenska former, alltså neutraliserats. Neutraliseringen gör att meningen blir mer begriplig för svenska läsare. Detta kan tolkas som en acceptansinriktad åtgärd, eftersom den sätter läsaren i fokus och leder till ökad standardisering av texten. Men samtidigt kan neutraliseringen förklaras som en

adekvansinriktad åtgärd med målet att uppnå en motsvarande grad av begriplighet i måltexten som i källtexten. Måltextens konstruerade dialekter har nämligen inte samma förutsättningar som källtextens avbildningar av verkliga dialekter att bli förstådda.

En övergripande åtskillnad som har gjorts i arbetet med dialekten är den mellan så kallade formord, såsom *[d]or* 'där' (KT r. 869) och *hebb* 'har' (KT r. 869) från exemplet ovan, och innehållsord, såsom *lääft* 'levt' (MT r. 868). I källtexten bär både formord och innehållsord på dialektmarkörer, vilket får dialekten att verka realistisk. I måltexten däremot översätts formord i allmänhet mer standardsvenskt, och innehållsord behåller oftare en dialektal prägel. Anledningen är formordens och innehållsordens olika roller i texten. Formorden skapar en språklig struktur som fylls med innehåll med hjälp av innehållsorden. Jag menar att läsaren inte är van vid att lägga så mycket tankemöda på formorden, eftersom de endast fungerar som ramverk. Det som drar till sig läsarens intresse förmedlas genom innehållsord, och jag hävdar att läsaren är mer beredd att ägna uppmärksamhet åt dem än åt formorden. I översättningsarbetet har det visat sig lämpligt att ge formorden standardsvensk form för att måltexten ska bli begriplig, medan innehållsorden kan gestaltas friare.

Standardspråksformer används i dialektpassager för att göra måltexten tillräckligt begriplig för svenska läsare. Detta gör att realism (ON 4) och autenticitet (ON 5) prioriteras ner till förmån för begriplighet (ON 1) i översättningen. Denna avvägning skulle kunna betraktas som en acceptansinriktad strategi, men har samtidigt sin grund i normer som syftar till adekvans. Det är alltså inte en acceptansinriktad strategi, utan resultatet av en konflikt mellan adekvansinriktade operationella normer.

4.5 Utelämning

Det har inte varit aktuellt att göra utelämningsramen inom ramen för dialektöversättningen. Dialekten fyller alltid en funktion i texten som skulle försvinna om dialekten utelämnades, vilket skulle gå emot den initiala normen om adekvans.

5 Avslutande diskussion

I arbetet med översättningen har det blivit tydligt hur olika normer samverkar för att ge måltexten sin slutliga skepnad. All översättning kan sägas styras av normer (Lindqvist 2005:33ff), men det kan finnas en varierande grad av medvetenhet kring normerna. I arbetet med dialekten har det varit värdefullt att medvetandegöra och formulera de normer som ska gälla för översättningen. I synnerhet de operationella normerna har kunnat användas som riktlinjer i konkreta översättningssituationer. Översättningslösningarna kan motiveras med hjälp av de operationella normerna, vilket gör översättningen sammanhållen trots att översättningslösningarna kan se mycket olika ut.

Inte sällan hamnar olika operationella normer i konflikt med varandra, och konflikten gäller oftast hur mycket måltextrepresentationen av dialekten kan avvika från standardspråket. Visserligen är källtextdialekten svårbegriplig även för tyska läsare, men på svenska finns risken att måltextrepresentationen blir obegriplig. Samtidigt är det viktigt att komplexiteten upprätthålls för att översättningen ska kunna kallas adekvansinriktad. En strategi som visade sig vara särskilt användbar för att undvika sådana dilemman var att hitta ordpar som liknar varandra i källtextdialekten och i svenskan, eller till och med har samma form. Det kan handla om synonymer inom källspråkets dialekt som liknar svenska ord eller svenska regionala varianter som fångar upp element i källspråksdialekten. Genom att använda sådana varianter görs steget mellan källtextdialekten och svenskan extra litet. Således är det möjligt både att bevara källspråksdialekten och uppnå en lämplig grad av begriplighet i måltexten. Denna strategi har kunnat användas relativt frekvent tack vare att det finns många likheter mellan källtextdialekterna och svenskan.

Mig veterligen har denna strategi inte beskrivits inom översättningsvetenskapen som ett sätt att översätta dialekt. Det är möjligt att den uppfattas som alltför språkspecifik för att kunna förklaras som en allmängiltig metod. Strategin utnyttjar ju beröringspunkter mellan språken. Men man skulle också kunna tänka sig att det finns slumpmässiga likheter mellan språk som gör det möjligt att hitta liknande ordformer, om än med olika betydelse, som kan användas som dialektmarkörer i fall där käll- och målspråk skiljer sig mer åt. Då skulle

målspråksrepresentationen fånga upp former från källtexten och på så vis ge måltextläsaren en smak av dess klang.

Sammanfattningsvis har översättningsarbetet med dialekten i *Machandel* av Regina Scheer visat på fördelarna med tydliga riktlinjer, operationella normer, vid dialektöversättning. Källtextdialekten överförs till måltexten på ett adekvansinriktat sätt genom att de operationella normerna ständigt anger riktningen och uppfylls i de enskilda översättningslösningarna. Det har dessutom utarbetats en användbar strategi för översättning av dialektinslag som begagnar sig av likheter mellan käll- och målspråk.

Litteraturförteckning

Primärlitteratur:

Scheer, Regina (2017): *Machandel*. München: Penguin Verlag, 2:a upplagan. ©

Sekundärlitteratur:

Brembs, Gunhild (2004): *Dialektelemente in deutscher und schwedischer Literatur und ihre Übersetzung : von Schelch zu eka, von ilsnedu zu böartig*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Duden online (u.å.)

sökord ”Machandel”: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Machandel> 2021-04-26

sökord ”schnacken”: <https://www.duden.de/rechtschreibung/schnacken> 2021-04-29

Englund Dimitrova, Birgitta (1997): Translation of Dialect in Fictional Prose – Vilhelm Moberg in Russian and English as a Case in Point. I: Johan Falk (red.), *Norm, variation and change in Language : Proceedings of the Centenary Meeting of the Nyfilologiska Sällskapet*, Nedre Manilla 22–23 March 1996, Stockholm Studies in Modern Philology 11, 49–65, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Englund Dimitrova, Birgitta (2001): En smålänning i engelsk och fransk skepnad: om översättning av dialekt i skönlitteratur. *Folkmålsstudier : meddelanden från Föreningen för nordisk filologi*. 2001: 40, s. 9-27.

Englund Dimitrova, Birgitta (2012): Nytt vin i gamla läglar? Att (ny)översätta dialekt. I: Olof Eriksson (red.), *Aspekter av litterär nyöversättning - Aspects de la retraduction littéraire : Föredrag från ett symposium vid Linnéuniversitetet (Växjö) 7-8 oktober 2011*, s. 101–115. Växjö: Linnaeus University Press.

Hellspång, Lennart; Ledin, Per (1997): *Vägar genom texten : Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Holm, Lisa (2013): *Romanens framställningsformer*. Kompendium Lund: Lunds universitet.

Ingo, Rune (2011): *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.

- Lagerholm, Per (2008): *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindqvist, Yvonne (2005): *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Lundquist, Lita (2005): *Oversættelse – Problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Mann, Thomas (1922): *Buddenbrooks – Verfall einer Familie*. Berlin: S. Fischer Verlag.
- Mann, Thomas (2002): *Buddenbrooks – En familjs förfall*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag. Översättning av Ulrika Wallenström.
- Melin, Lars; Lange, Sven (1995): *Att analysera text : Stilanalys med exempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Messow, Theodor (1965): *Zur Dialektgeographie des schlesisch-brandenburgischen Grenzgebietes bei Züllichau*, Deutsche Dialektographie 56. Für den Druck bearbeitet von Günter Bellmann. Marburg: Elwert.
- Pettersson, Gertrud (2005): *Svenska språket under sjuhundra år*. Lund: Studentlitteratur.
- Peuckert, Will-Erich (1950): *Schlesisch*. München: R. Piper & Co. Verlag.
- Plattmakers.de
 sökord ”blöd”: <https://plattmakers.de/de/803/bl%C3%B6d> 2021-05-02
 sökord ”Essig”: <https://plattmakers.de/de/5533/%C3%84tik> 2021-05-02
 sökord ”fragen”: <https://plattmakers.de/de/126/fragen> 2021-05-02
 sökord ”ihn”: <https://plattmakers.de/de/5465/hem> 2021-05-02
 sökord ”sterben”: <https://plattmakers.de/de/1666/dootblieven> 2021-05-02
 sökord ”tot”: <https://plattmakers.de/de/748/doot> 2021-04-30
- Platt-wb.de
 sökord ”tot”: <https://www.platt-wb.de/hoch-platt/?term=tot> 2021-04-30
- SAG = Svenska Akademiens grammatik (1999): *Satser och meningar*. Utg. av Ulf Teleman, Staffan Hellberg, Erik Andersson under medverkan av Lisa Christensen, Helena Hansson, Lena Lötmarker & Bo-A. Wendt. Volym 3. Stockholm: Norstedts.
- SAOB = Svenska Akademiens ordbok (2008): Utg. av Svenska Akademien. Lund.
 sökord ”trääd”: https://svenska.se/saob/?id=T_2787-0108.0TZ6&pz=3 2021-05-02

SAOL = Svenska Akademiens ordlista (2009): Utg. av Svenska Akademien. Stockholm.
sökord "icke". <https://svenska.se/tre/?sok=icke&pz=1> 2021-05-02